

Iijoki-sopimus vesistövision toteuttamisesta 2019–2023

Yhteenveto ajalta 3/2019 – 8/2023 ja esitys jatkokaudeksi 2024–2028 (5 vuotta)

Tässä katsauksessa kerrotaan päättäjille ja rahoittajille, mitä Iijoki-sopimuksen aikana on tehty [Iijoen vesistövision](#) toimeenpanossa sekä esitetään sopimuksen jatkamista vuosille 2024–2028 (5 vuotta).

Iijoki-sopimuksen osapuolet ovat Ii, Oulu, Pudasjärvi, Taivalkoski, Metsähallitus, PVO-Vesivoima Oy sekä turvetuottajat Neova ja Turveruukki.

Yhteystiedot: Iijoen kehittämiskoordinaattori Lauri Rantala: lauri.rantala@micropolis.fi / 040 647 5475

Iijoki-sopimuksen sivut: www.micropolis.fi/iijoki-sopimus

Sisällys

Tiivistelmä.....	2
1 Iijoen tila	3
2 Vesistövisio ja hankkeet vision saavuttamiseksi	4
3 Toimenpideohjelma vuosille 2024–2028	16
4 Rahoittajien rooleista ja hyötynäkökulmista	19
5 Perustiedot nykyisestä sopimuksesta.....	21
6 Esitys uudeksi sopimukseksi ja rahoituskaudeksi	22
Liite 1: Iijoen neuvottelukunnan kokoonpano	23
Liite 2: Yhteistyösopimus (erillisenä tiedostona)	24

Tiivistelmä

[Iijoki-sopimus](#) vesistövision toteuttamisesta vuosina 2019–2023 on toiminut tätä kirjoittaessa yli neljä vuotta. Sopimus sai alkunsa Pohjois-Pohjanmaan liiton hallinnoimassa [Iijoen otva -hankkeessa](#), jossa luotiin Iijoen vesistövisio ja toimenpideohjelma sekä perustettiin noin 30 organisaatiosta koostuva, päättäjien, tutkijoiden, yritysten ja yhdistysten yhteinen Iijoen neuvottelukunta, joka on yhä aktiivinen.

Iijoki-sopimus edistää Iijoen toimenpideohjelmaa, vastaa hankeyhteistyön koordinaatiosta sekä järjestää mm. Iijoen neuvottelukunnan kokoukset ja kaikille avoimet Iijoki Foorumit. Iijoki-sopimus tukee myös kuntia niiden vesienhoitolain mukaisissa tehtävissään ja edistää näiden alueilla olevia vesistöhankeita.

Kuluvalla sopimuskaudella on käynnistynyt kymmenkunta uutta hanketta, joissa Iijoki-sopimuksella on ollut päätoteuttajan, osatoteuttajan tai jokin muu merkittävä rooli. Hankkeet ovat seurausta hyvästä alueellisesta yhteistyöstä, jonka vaalimista pidetään Iijoki-sopimuksen tärkeimpänä tehtävänä. Yhteistyöllä nostetaan Iijoen arvoa palauttamalla vaelluskalat Iijokeen ja parantamalla veden laatua, jonka seurauksena myös alueen virkistyskäyttö ja matkailuelinkeinot parantuvat.

Iijoen olo on nyt käynnistämässä vaelluskalojen avustettua luonnonkiertoa Raasakan ja Haapakosken kalateiden kiinniottolaitteiden, ylisiirtojen ja istutusten myötä. Lohikalat pääsevät siten etenevässä määrin lisääntymään Pudasjärven ja Taivalkosken vapaana virtaaville ja kunnostetuille kutu- ja poikastuotantoalueille. Myös lukuisat veden laatua parantavat toimet ovat käynnistyneet koko vesistöalueella. Vesistömatkailun kehittämisen osalta ensiaskeleet on otettu Iijoen lumo -hankkeen myötä.

Iijoki-sopimuksen koordinaatio on koettu tärkeäksi ja Iijoen neuvottelukunta toivoo sille jatkoa. Ilman koordinaatiota huolena on, että pitkään rakennettu verkosto ja tehdyt suunnitelmat unohtuvat ja jäävät toteuttamatta nyt kun vesistövision saavuttamisessa on päästy hyvään alkuun.

Iijoki-sopimuksen jatkokauden rahoitusosuus vuosille 2024–2028 on 11.000 euroa (+ alv) vuodessa / sopimusosapuoli. Iijoki-sopimuksen rahoittaminen edistää vesistövision toteutumista, mutta lisää myös muuta taloudellista aktiivisuutta alueella. Iijoen yhteistyöhankkeet ovat tuoneet miljoonia euroja avustus- ja yritysraha-alueelle, joilla on työllistetty hanketyöntekijöitä, suunnittelijoita ja urakoitsijoita.

Iijokea pidetään vesistövisioiden suunnannäyttäjänä Suomessa. Toivomme päättäjiltä sitoutumista hyvin käynnistyneeseen ja valtakunnallisesti kiiteltyyn työhön.

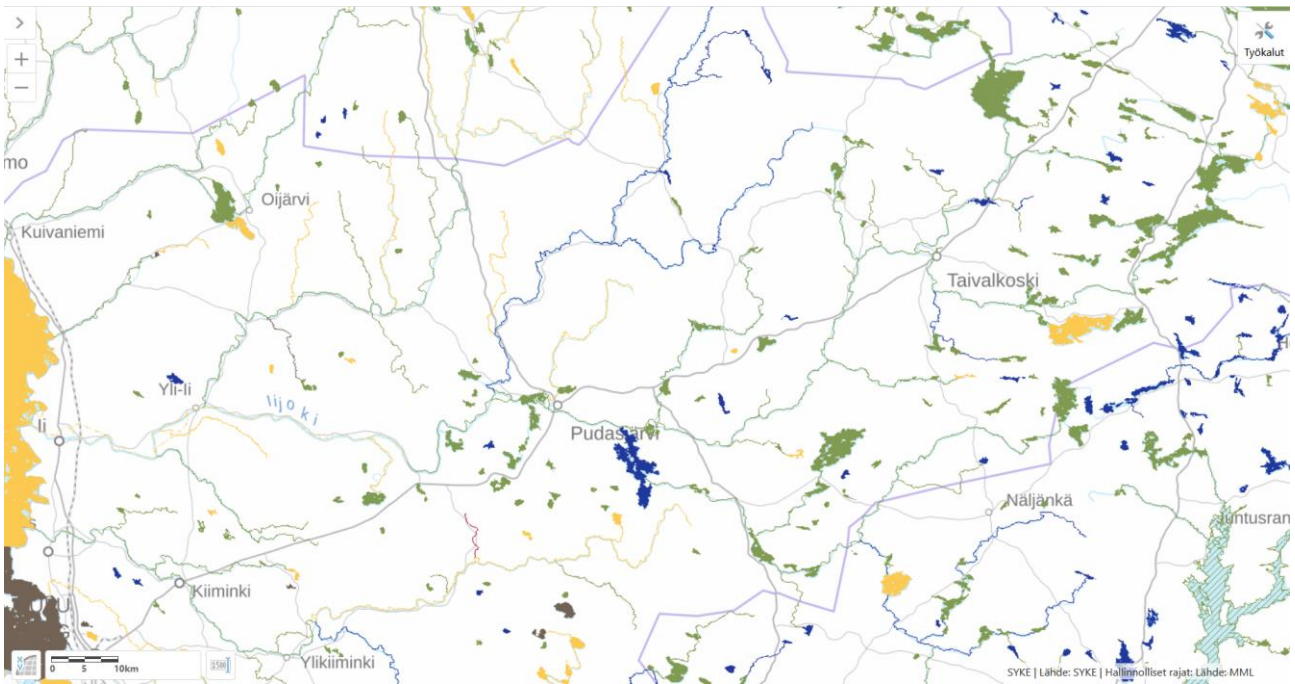

Iijoen vesistövision kansilehti ja vision osa-alueet

1 Iijoen tila

Iijoki on monien muiden Suomen jokien lailla muuttunut voimakkaasti. Vesistö on padottu vesivoiman ja säännöstelyn vuoksi, siihen ovat jättäneet jälkensä uitto ja uomien perkaaminen, laajamittainen soiden ojittaminen metsänkasvatusta ja turvetuotantoa varten, maatalous, kalanviljely, jätevedet kuin myös paikoin liian kova kalastuspaine.

Ilmastonmuutos on tuonut oman lisänsä kuormitukseen lisääntyneen kasvukauden, sulan ajan, sademäärien ja sään ääri-ilmiöiden esiintyvyyden vuoksi, jotka lisäävät huuhtoumaa. Uutena ilmiönä vesistössä ovat mikromuovit.

Iijoen pintavesien ekologisen tilan luokitus. Sininen (erinomainen), vihreä (hyvä), keltainen (välttävä), punainen (huono). Ekologinen luokitus ei vastaa aina asukkaiden käsitystä vesistön hyvästä tilasta. Esimerkiksi humuksen peittämän järven tila voi olla ekologiselta luokitukseltaan hyvä, mutta virkistysarvoltaan huono.

Ihmistoiminnan ja ilmastonmuutoksen seurauksena vesistö on tummentunut ja paikoin rehevöitynyt, virtaamat ovat äärevöityneet ja eroosio lisääntynyt, purojen, jokien ja järvien pohjat ovat laajalti liettyneet. Veden tummeneminen on edistänyt mm. limoittumista. Vaelluskalat ja niistä riippuvainen raakku eli jokihelmisimpukka ovat laajalti hävinneet vesistöstä.

Iijoen palauttaminen lähemmäs sen luonnontilaa kestää vuosikymmeniä. Tieto on lisääntynyt maankäytön vesistövaikutuksista, eikä ketään ole lähdetty syyttelemään menneisyyden valinnoista, vaan kaikkia osapuolia kuunnellen on lähdetty pohtimaan, miten vesistön tilaa saadaan paremmaksi ja sen arvoa nostettua tässä ja nyt. Työ kuitenkin vaatii erilaisten intressien yhteensovittamista.

2 Vesistövisio ja hankkeet vision saavuttamiseksi

Iijoen vesistövisio 2030 jakaantuu viiteen osa-alueeseen: vaelluskalat, veden laatu ja valuma-alue, virkistys ja asumisviihtyvyys, vetovoima ja elinkeinot sekä vuorovaikutus ja viestintä. Vesistövisiota tukemaan on laadittu **toimenpideohjelma**, joka on neuvottelukunnan listaama ja päivitettävä ohjelma tärkeistä kehittämiskohteista, joka tiivistyy alla olevaan taulukkoon.

Vuorovaikutus ja viestintä

- **Toimenpiteet:** Iijoen neuvottelukunnan kokoukset, Iijoki Foorumit, viestintä, neuvonta, hanke- ja tutkimusyhteistyö.
- **Keskeiset hankkeet:** Iijoki-sopimus.

Vaelluskalat

- **Toimenpiteet:** Ylös- ja alavallusreittien rakentaminen voimalaitoksiin / säännöstelypatoihin, pienempien vaellusesteiden (tierummut) poistaminen ja neuvottelut pienvoimaloiden omistajien kanssa, lisääntymis- ja poikastuotantoalueiden kunnostukset (kosket, purot, vanhat uomat), istutukset sekä kalastuspaineen ja predaation hallinta.
- **Keskeiset hankkeet:** Iijoen vaelluskalakärkihanke, Iijoen vaelluskalahanke 2020–2022, Lohi Iijokeen -hanke, Raasakan vanhan uoman yhteistyöhankkeet, Kalasydän, Esteet pois -hankkeet, Rumpusteet pois -hanke, lukuisat koskikunnostus- ja purokunnostushankkeet.

Veden laatu ja valuma-alue

- **Toimenpiteet:** Jokien, järvien ja purojen veden laadun parantaminen ekologisesti hyvään tilaan ja lajiston monimuotoisuutta parantaen vähentämällä metsätalouden, maatalouden kiintoaine- humus-, ja ravinnekuormitusta ennaltaehkäisevästi sekä vesiensuojelurakenteita toteuttamalla. Keskeisinä toimenpiteinä kunnostusojitukseen soveltumattomien soiden ennallistaminen ja/tai muuttaminen vesiensuojelukosteikoiksi, käytöstä poistuvien turvetuotantoalueiden hyödyntäminen vesienkäsittelyssä ja virtaamien hallinnassa sekä paikallisten vesienhoitohankkeiden edistäminen ja neuvonta.
- **Keskeiset hankkeet:** Ojasta allikkoon -metsätalouden vesiensuojeluhanke, Yksityis-Vespa, turvetuotantoalueiden vesiensuojelukosteikot, Tyrjärven-Koviojärven vesistö- ja valuma-aluekunnostukset, Juominginojan yhteistyöhanke ja muut paikalliset vesistökuunnostushankkeet, RURACTIVE, Hiilipörssi-yhteistyö.

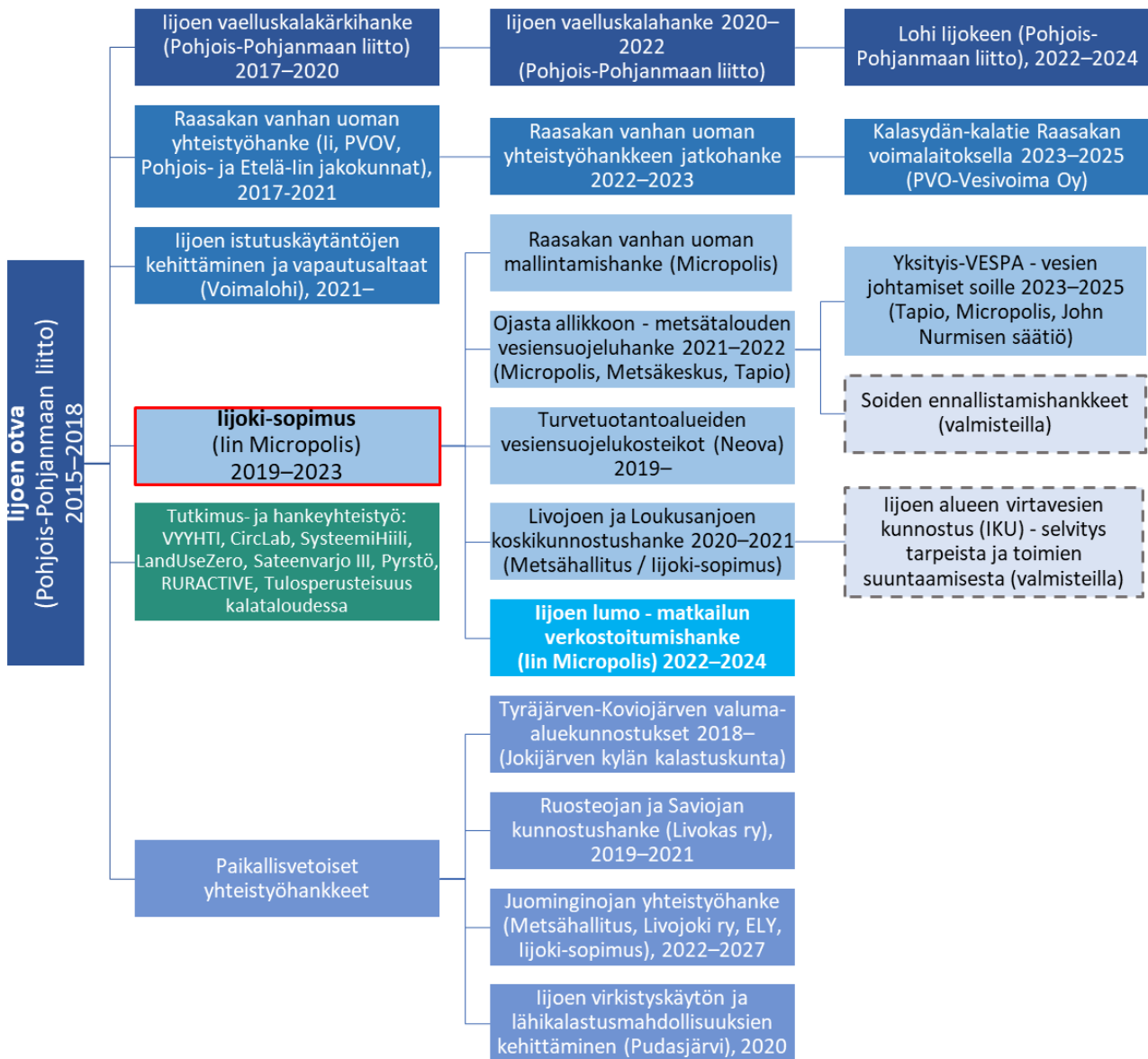
Vetovoima ja elinkeinot

- **Toimenpiteet:** Iijoen arvon nostaminen vaelluskalakantoja palauttamalla, veden laatua parantamalla ja maisemasta huolehtimalla mahdollistaa elinkeinon kehittämisen sekä lisää alueen vetovoimaa asukkaiden ja mökkiläisten näkökulmasta. Vesistö-, kalastus-, luonto-, ja kulttuurimatkailun kehittäminen.
- **Keskeiset hankkeet:** Iijoen Lumo - matkailutoimijoiden verkostoitumishanke.

Virkistyskäyttö ja asumisviihtyvyys

- **Toimenpiteet:** Vesistön virkistyskäyttöä ja maisemaa edistävät toimet, kuten kalastamiseen, veneilyyn, uimiseen helpottavat toimenpiteet ja pusikoiden raivaukset.
- **Keskeiset hankkeet:** Raasakan vanhan uoman yhteistyöhankkeet, Iijoen virkistyskäytön ja lähikalastusmahdollisuuksien kehittäminen Pudasjärvellä.

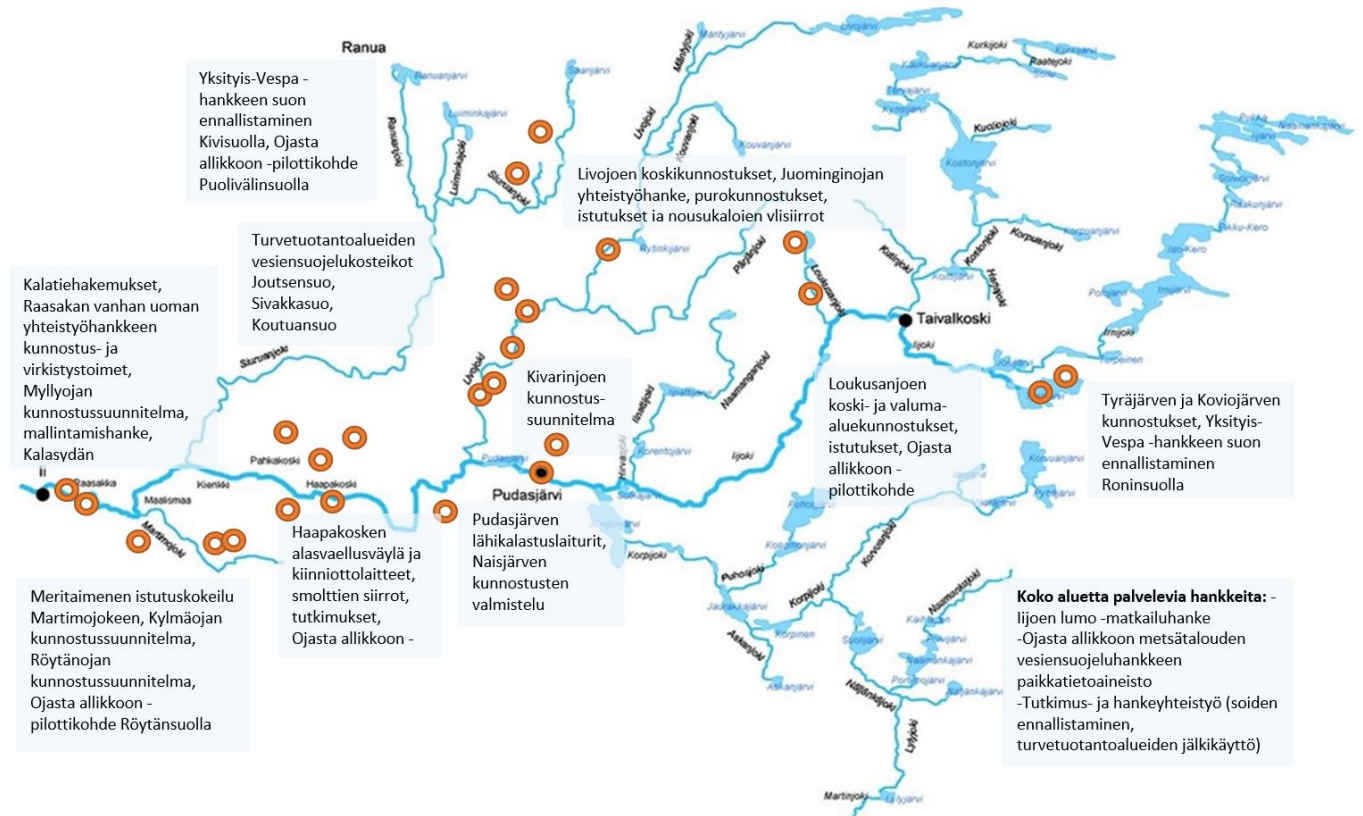
lijoen yhteistyöhankkeiden yhteenveto voidaan esittää myös alla olevana kaaviona. Kaavioon on merkitty hankkeet, jotka ovat suoraan tai välillisesti yhteydessä lijoella aloitettuun yhteistyöhön lijoen otva - hankkeen jälkeen. Kaaviossa ei ole mukana hankkeita, joita eri toimijat ovat toteuttaneet itsenäisesti, kuten Metsähallituksen lukuisat kunnostustoimet ja hankkeet valtion mailla tai jotkut paikallisvetoiset kunnostushankkeet. Ijoki-sopimus ja Micropolis ovat käynnistäneet vain osan hankkeista ja toimintu joissain hankkeissa osatoteuttajana tai yhteistyökumppanina. Monissa hankkeissa Ijoki-sopimus on ollut mukana valmistelussa tai muuten auttanut muita osapuolia käynnistämään tai edistämään hankkeita.

Ijoen yhteistyöhankkeet kaaviona.

*Kaikki hankehakemukset ja yhteistyökuviot eivät ole johtaneet näkyviin tuloksiin. Olemme olleet mukana mm. kahdessa EAKR-rahoitteisessa hakemuksessa osatoteuttajina, yhdessä Horizon-hankkeessa sekä täydennyskoulutushankkeessa. Olemme käyneet myös rahoitusneuvotteluja Euroopan investointipankin ja sidosryhmien kanssa soiden ennallistamisista, mutta neuvottelut eivät ole johtaneet konkretiaan, koska kansallista hankerahaa on ollut tarjolla runsaasti vuodesta 2020 alkaen.

Kolmas tapa esittää Iijoki-yhteistyön hankkeet on sijoittaa ne maantieteellisesti Iijoen kartalle. Toimenpiteet painottuvat pääuoman läheisyyteen ja vaelluskaloille tärkeisiin sivujokiin, kuten Livojokeen. Matkailun kehittämistä, paikallisvetoisia vesistökuunnostushankkeita sekä metsätalouden vesiensuojelua ja soiden ennallistamista edistetään koko Iijoen valuma-alueella. Karttaan ei ole myös merkitty kaikkia Metsähallituksen omia kuunnostustoimia ja paikallisten toimijoiden kuunnostushankkeita.

Iijoen yhteistyöhankkeiden ja aktiivisuuden sijoittuminen kartalle.

Vision osa-alueissa edistyminen teemoittain

Vaelluskalat

Iijoella on viisi vaellusestettä pääuomassa (vesivoimalaitokset), joihin tarvitaan ylös- ja alasvaellusväylät, pieniä vaellusesteitä sivu-uomissa ja puroissa (säännöstelypadot, pienvoimalat, rumpusteet) sekä kuunnostuksen tarpeessa olevia lisääntymis- ja poikastuotantoalueita (sivujoet, vanhat uomat, purot). Tällä hetkellä Iijoelle on valmistunut Kostonjärven kalatie (2012), Haapakosken voimalaitoksen alasvaellusväylä (2021) sekä Raasakan Kalasydän-kalatie (2023).

Oulun Yli-Iin Haapakosken voimalaitospadon alasvaellusrakenne ja kiinniottolaitteet. Kuva: Pohjois-Pohjanmaan liitto.

Pohjois-Pohjanmaan liitto on ottanut päävetovastuun ylös- ja alasvaellusratkaisujen, ylisiirtojen ja istutusten edistämiseksi lijoella osana [lijoen vaelluskalakärkihanketta](#), [lijoen vaelluskalahanketta 2020–2022](#) sekä [Lohi lijokeen hanketta](#). Yhteistyöhankkeissa on laadittu toteuttamiskelpoinen suunnitelma Raasakan älykalatielle. Lupaa Raasakan kalatielle on haettu sekä voimalaitoksen että säännöstelypadon yhteyteen rakennettavalle kalatielle (2017), mutta lupaprosessi on vielä kesken. Oulun Yli-Iissä sijaitsevalle Haapakoskelle on sen sijaan rakennettu valmiiksi Suomen ensimmäinen smolttien ohjaisaita ja alasvaellusväylä kiinniottolaitteineen. Luonnonvarakeskus on tehnyt tutkimusta vaelluskalapoikasten liikkeistä alasvaellusväylällä ja patoaltaassa osana [Sateenvarjo III -hanketta](#).

Iijoki-sopimuksen vetämissä palaverissa on edistetty lijoen ensimmäisen eli Raasakan voimalaitospadon ja säännöstelypadon kalatieratkaisuja sekä vanhan uoman parantamista nousuväylänä ja kutu- ja poikastuotantoalueena. Kesällä 2023 käynnistyi vanhan uoman mallinnushankkeen ensimmäinen vaihe, Mallinnushankkeen tavoite on selvittää millä kustannustasolla vaelluskalat saadaan nousemaan vanhaan uomaan ja mikä on uoman potentiaali kutu- ja poikastuotantoalueena.

PVO-Vesivoima Oy on ottanut [Kalasydän-kalatien käyttöön Raasakan voimalaitospadolla 2023–2025](#). Kokeilun aikana voidaan myös tehostaa ylisiirtoja. Kaikista suunnitelluista toimenpiteistä on keskusteltu neuvottelukunnassa ja muiden sidosryhmien kanssa. Kun Kalasydän ja Haapakosken alasvaellusväylä kiinniottolaitteineen ja ylisiirtoineen saadaan toimimaan, voidaan puhua avustetusta luonnonkierrosta.

Kutu- ja poikastuotantoalueita on kunnostettu Raasakan vanhan uoman lisäksi [Pudasjärven Livojoella ja Taivalkosken Loukusanjoella](#) lisäämällä merkittäviä määriä kutusoraa ja pienpoikaskiviä virtavesialueille. Loukusanjoen kunnostusten yhteydessä Metsähallitus on kunnostanut valuma-alueita mm. soita ennallistamalla, jotta kiintoaine- ja ravinnekuormitusta saadaan vähennettyä. Vaikutuksia seuraa ja tutkii ja Luonnonvarakeskus osana [Pyrstö-hanketta](#). Metsähallitus tekee aktiivista uoma- ja valuma-aluekunnostuksia myös Livojoen sivuhaaroissa ja raakkuvesistöissä mm. osana massiivista [LIFE Revives -hanketta](#). Siuruanjoella ja sen latvoilla on osakaskuntavetoisesti toteutettu pienimuotoisia uoman

kunnostushankkeita sekä täpläräpujen poistoa. Oulun Martimojoen Kylmäojalle ja Röytänojalle sekä lin Myllyojalle on laadittu purokunnostussuunnitelmat, jotka vielä odottavat kunnostustoimenpiteitä.

Sähkökoekalastusta Taivalkosken Loukusanjoella ennen kunnostustoimenpiteitä. Kuvat: Lauri Rantala.

Vaelluskalakantojen (lohi, meritaimen, siika) elvyttämisen kannalta tärkein toimenpide nyt on saada aikaiseksi avustettu luonnonkierto (nousukalojen kiinniotto ja ylisiirto Raasakassa sekä smolttien kiinniotto ja ylisiirto Haapakoskella). Itse itseään ylläpitävä kanta on pidemmän tähtäimen tavoite, joka edellyttää toimivia ohitusratkaisuja kaikkiin voimalaitospatoihin, riittävän puhtaita kutu- ja poikastuotantoalueita, tuki-istutuksia, onnistunutta merivaellusta sekä selviämistä sisävesi- ja merikalastukselta ja predaatiolta (hylkeet, merimetsot, hauet). Myös harjus- ja nahkiainen huomioidaan kaikissa hankkeissa ja kunnostustoimissa.

Iijoen velvoiteistutuksista vastaava Voimalohi parantaa istutuskäytäntöjä siten, että virikkeellisessä ympäristössä kasvaneet lohet pääsevät oikea-aikaisesti vaeltamaan merelle ja leimautumaan paremmin kotijokeensa. Mallia on toteutettu Oulujoella menestyksekkäästi ja saatu lohia ja taimenia palaamaan runsaasti kalateihin. Voimalohi on myös juuri [asettanut tavoitteekseen](#) tulevansa vaelluskalojen palauttamisen asiantuntivammaksi toimijaksi Suomessa, mikä kertoo toimivasta yhteistyöstä sekä omistajapoliittisesta linjauksesta vaelluskalojen palauttamiseen ja luonnon monimuotoisuustyöhön.

Veden laatu ja valuma-alue

Iijoen veden laatu on paikoin erinomainen latvavesillä, mutta heikkenee merelle tullessa. Veden väri on tummentunut ja sisältää humusta sekä ihmistoiminnasta aiheutuvia ravinnepestöjä (mm. fosfori, typpi) luonnonhuuhtouman lisäksi sekä jonkin verran raskasmetalleja, kuten rautaa ja metyylielohopeaa. Kuormitus on pääosin hajakuormitusta metsätalousalueilta ja paikoin maataloilta. Turvetuotantoalueiden kuormitus on vuosikymmenten saatossa vähentynyt tehostuneiden vesiensuojelutoimien myötä ja alueet ovat nyt laajalti siirtymässä uuteen käyttömuotoon turvetuotannon alasajon vuoksi. Erityisesti veden tummeneminen ja rehevöitymiskehitys aiheuttaa haittaa virkistyskäytölle ja osaltaan vääristää kalakantoja suosien mm. särkikaloja ja haukia.

Metsätalouden toimijat tekevät viranomaisen velvoittamia vesiensuojelutoimia metsänhoitotoimenpiteiden yhteydessä. Asiantuntijat tiedottavat ja kouluttavat toimijoita aktiivisesti uusista vesiensuojelumenetelmistä ja turvemaan kuivumista estävistä metsänhoitokäytännöistä. Metsäsertifikaattien (PEFC, FSC) päivittäminen tulee myös edellyttämään jonkin verran tehostettuja vesiensuojelutoimia, kuten suojavajöhykkeiden kaksinkertaistamista nykyisestä vesistöjen lähellä.

Edellä mainitut toimet eivät kuitenkaan riitä yksistään parantamaan merkittävästi vesistön tilaa. Samaan aikaan suometsien pätehakkuut ovat yleistymässä ja niiden uudistaminen on ajankohtaista. Siksi Iijoki-sopimus yhdessä Proagrian [Vyyhti-verkoston](#) ja ELY-keskuksen kanssa auttaa aktivoimaan paikallisia tahoja järvien, purojen ja erilaisten kosteikkojen kunnostushankkeiden käynnistämisessä. Erinomainen esimerkki aktiivisuudesta on Taivalkosken Tyräjärvä ja Koviojärvi, jonne laadittiin 2018 nykytilaselvitys ja ehdotukset vesiensuojelutoimenpiteistä, joita [Jokijärven kylän kalastuskunta](#) on toteuttanut ahkerasti maanomistajien suostumuksella. Kunnostustoimia on rahoitettu vesienhoidon avustuksilla, kunnan tuella ja talkootöillä.

Aktiivista toimintaa on myös Livojoella, jossa toimii jo kaksi yhdistystä purojen ja valuma-alueiden kunnostushankkeineen. Iijoki-sopimus on ollut auttamassa [Livojoki ry:n](#) perustamisessa. Iin jakokunnat ovat olleet niin ikään aktiivisia ja yhdistäneet voimiaan kunnan ja vesivoimayhtiön kanssa vanhan uoman yhteistyöhankkeissa. Orastavaa aktiivisuutta on myös Naisjärvellä, jossa haasteena on paksu humusliete ja järven vedenpinnan korkeuden vaihtelut. Panumajärvellä taas on rakennettu vesiensuojelukosteikkoja jo ennen Iijoki-sopimusta. Yhteistyötahoja aletaan etsiä seuraavaksi Pudasjärven Kivarinjoella, johon on laadittu koko valuma-alueen kattava yleissuunnitelma kunnostustoimenpiteistä ja alettua pohtia jatkotoimenpiteitä.

Heikkotuottoiset ojitetut suot ja turvetuotantoalueet erityiskysymyksenä

Iijoen erityisenä haasteena ja mahdollisuutena ovat kymmenientuhansien hehtaarien aloilla tehdyt soiden ojitukset, joissa metsä ei ole koskaan lähtenyt kunnolla kasvamaan. Nykytilassaan ojitettujen kitu- ja joutomaiksi luokiteltujen soiden turvekerros kuivuu ja maatuu, ja siinä olevat hiili ja ravinteet päätyvät hiljakseen kuormittamaan vesistöä. Vuosituhansia kertyneen turpeen kuivuminen päästää myös merkittäviä määriä hiiltä ilmakehään. Paikoin ojitetuilta soilta hulahtaa turvetta vesistöihin tulva-aikana, kuten Taivalkosken Loukusanjärvellä on käynyt. Loukusanjärveä kuormittavalle Joukosuolle on laadittu alustavat suunnitelmat suon ennallistamiseksi osana Ojasta allikkoon -hanketta.

Iijoki-sopimuksen vastuulle on jäänyt erityisesti toimenpideohjelmaan kirjatut ”Kunnostusojitukseen soveltumattomien soiden ennallistaminen ja muuttaminen vesiensuojelukosteikoiksi” sekä ”Käytöstä poistuvien turvetuotantoalueiden hyödyntäminen vesien käsittelyssä ja virtaamien hallinnassa”.

Iijoki-sopimuksen yksi rahoittajista, Neova Oy, on toteuttanut jo kolme vesiensuojelukosteikkoa entisille turvetuotantoalueille (Joutsensuo, Sivakkasuo, Koutuansuo), jotka keräävät metsätalousvesiä satojen hehtaarien alalta, sekä laatinut suunnitelman neljännelle kohteelle. Kosteikko puhdistaa vettä ja pidättää tulvavesiä sen lisäksi, että se toimii luonnon monimuotoisuuden keitaana ja vesilintujen elinympäristönä.

Suomen ympäristökeskuksen Merlin-hankkeessa koealana toimii Iin Komppasuo (Kuivajoen valuma-alueella) ja SysteemiHiili-hankkeessa on pohdittu turvetuotantoalueiden jatkokäytön vaihtoehtoja. Turvetuotantoalueiden ennallistamiseen on varattu noin viisi miljoonaa euroa Pohjois-Pohjanmaan alueella osana Oikeudenmukaisen siirtymän rahastoa (JTF).

lijoen neuvottelukunta tutustumassa Joutsensuon turvetuotantoalueen vesiensuojelukosteikkoon. Oikealla Pudasjärven Karhusuolle kaivettu johdeoja suon vesitalouden parantamiseksi ja vesistökuormituksen vähentämiseksi. Kuvat: Lauri Rantala.

Micropoliksen vetämä [Ojasta allikkoon -metsätalouden vesiensuojeluhanke](#) on tulosta pitkään jatkuneesta pohdinnasta, mitä heikkotuottoisille ojitetuille soille voisi tehdä vesiensuojelumielessä ja miten toimenpiteet rahoitetaan. Hankkeen yhtenä tuotoksena laadittiin toimintamalli ja avoin paikkatietoaineisto kaikista lijoen kitu-joutomaan suokuvioista, joihin on mahdollista johtaa ojitusvesiä puhdistumaan siten, että suota ympäröivät metsätalousmaat eivät kärsi vettymishaittaa. Vähätuottoisilta soilta on mahdollista poistaa metsätaloustoimien ja ennallistamistoimien yhteydessä kuitupuu metsäteollisuuden tarpeisiin. Toimintamalli sovittaa siten yhteen vesiensuojelun, luonnon monimuotoisuuden, hiilen sidonnan, metsätalouden ja metsäteollisuuden tavoitteita, ja se on osa keinovalikoimaa, kun EU:n ennallistamisasetuksen kansallinen lainsäädäntö astuu voimaan.

Olemme juuri käynnistäneet vesien johtamista edistävän jatkohankkeen (Yksityis-Vespa, 2023–2025) Tapio Oy:n ja John Nurmisen säätiön kanssa, jossa toteutetaan konkreettisesti vesien johtamista soille 4–5 kohteella ja seurataan pohjavedenpinnan korkeuksia ennen ja jälkeen toteutuksen. Mukana hankkeessa ja sitä rahoittamassa on mm. yksityinen metsäsijoitusrahasto.

Soiden ennallistamisen osalta teemme yhteistyötä myös [Hiilipörssin](#) ja Suomen luonnonsuojeluliiton kanssa tällä hetkellä kahden luontoarvoiltaan merkittävän suokohteen osalta. Yhteistyö alkoi Micropoliksella 2020 pitämämme Kiertotalous ja hiilinielut vihreän sijoittamisen kohteena -seminaarin myötä.

Veden laadun ja valuma-alueen toimien edistämisessä tärkeintä nyt on päästä hyödyntämään tarjolla olevaa rahoitusta (esim. Kunta- ja Järjestö-Helmi, METKA, ELY:n vesienhoidon avustukset, JTF, yksityiset rahoitukset ja kompensatiotoimijat) laajapohjaisilla yhteistyöhankkeilla sekä jatkaa paikallisten yhdistys- ja osakaskuntavetoisten hankkeiden tukemista. Lisää vuoropuhelua tarvitaan myös yksityisten maanomistajien ja metsänhoitoyhdistysten kanssa jatkohankkeiden toteuttamiseksi ja uusien toimintamallien jalkauttamiseksi käytäntöön. Esimerkiksi ohuiden puurankanippujen lisääminen laskuajiin ja laskeutusaltaisiin voi osoittautua yksinkertaiseksi keinoksi siirtää ravinteita ja liukoista hiiltä takaisin maaekosysteemiin biologisten prosessien ja ravintoketjujen kautta.

Yöjoki (Iijoki)

Vielä koittaa päivä, jolloin saat henkesi takaisin

Puhtaan veden liettyneiden suoniesi liuottamiseksi

Vielä koittaa päivä, jolloin maatuvat kasvisi pääsevät takaisin hapettomien suovesien ikuiseen rauhaan

Näet taimenten rynnäköön harjujen läpi puskevien kirkkaiden vesien virrassa

Todistat raakkujen poikasten kasvavan ja päästät elämää puolustaneet vanhukset ansaittuun lepoon

Vielä koittaa päivä, jolloin luonnonkierto löytää tasapainonsa

Yhdistää elottoman ja elollisen, jotka tarvitsevat toisiaan

Palauttaa tulvat uomiinsa, lietetattaren rypäleet rannoille kukkimaan

Vielä koittaa päivä, jolloin lohen molskahdus rikkoo kesäyön hiljaisuuden miljardien sääskien laitumella auringonsäteitä väreilevän usvaisen verhon yllä

Ja kuulet kirjojokikorenon hennon kuoriutumassa toukkanahastaan

Lauri Rantala

Virkistys ja asumisviihtyvyys

Vesistövisiota laadittaessa oltiin yksimielisiä siitä, että virkistyskäyttö lisääntyy ennen kaikkea veden laadun paranemisen ja kalaston oikenemisen myötä. Virkistyskäyttöä parannetaan myös rantoja siistimällä ja vesistön saavutettavuuden lisäämisellä.

Esimerkiksi Raasakan vanhan uoman yhteistyöhankkeessa on toteutettu paikallisesti merkittäviä virkistystoimia lissä. Vanhan uoman virtausta on lisätty yhteistyössä PVO-Vesivoiman kanssa, rantoja on siistitty, on rakennettu veneenlaskupaikka ja laavu jne. Vanhan uoman hankkeen toimenpiteistä on laadittu [videodokumentti Facebookiin](#).

Pudasjärven Pietarilan rantaan on toteutettu Leader-hankkeena Iijoen virkistyskäyttöä ja lähikalastusta parantavia rakenteita, kuten pitkä kalastuslaituri, venepaikkoja, ulkoilupolku ja varastorakennus vesiretkeilykalusteille.

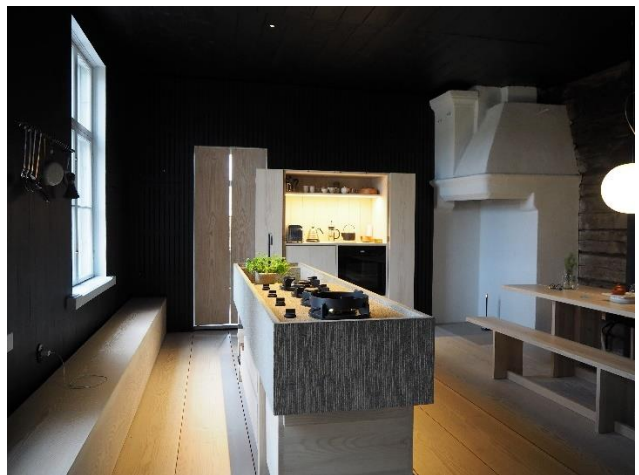
Proagrarian hankkeilla on autettu paikallisia toimijoita laiduntamaan lampaista, jotka auttavat maisemanhoidossa ja vesiensuojelussa eri puolilla Iijokea.

Aamun sarastusta Taivalkoskella. Kuva: Lauri Rantala.

Vetovoima ja elinkeinot

Ilojen vetovoima lisääntyy vaelluskalojen ja muiden arvokalojen myötä, veden laadun parantuessa sekä virkistystä ja vesistömatkailua mahdollistavan infran lisääntyessä. Myös viestinnällä ja markkinoinnilla on suuri merkitys ilojen vetovoiman lisäämisessä.

Hiastinhaaran luontopolku on suosittu nähtävyyksissä ja yksi Pohjolan Rengastien kohteista. Lähellä Hiastinhaaraa sijaitsee täysin kunnostettu ja kansainvälistä huomiota arkkitehtuurillaan herättänyt Akolan kartano, joka tarjoaa majoitusta ja tilapalveluita. Kuvat: Lauri Rantala.

Iijoen neuvottelukunnassa oli jo muutama oteeseen ideoitu Iijoen matkailuhankkeen käynnistämistä, joka lopulta sai alkunsa 2022 elokuussa Iin Micropoliksen vetämänä. [Iijoen Lumo -hanke](#) on verkottanut kaikki Iijoen vesistöä kiinnostuneet matkailutoimijat, aloittanut matkailuselviksen laatimisen ja avoimen työpajakoulutussarjan, jotka tähtäävät matkailutuotteiden lisääntymiseen ja näkyvyyteen digitaalisilla kanavilla. Iijoen lumo -hanke on mukana kahden uuden matkailuhankkeen valmistelussa.

Iijoen lumo -hankkeessa tuotettu kartta Iijoen vesistöalueesta ja sen kiinnostuksista.

Vesienhoitoon ja kalastukseen liittyvän kiertotalouden edistämisen osalta jatketaan yhteistyömahdollisuuksien kartoittamista Micropoliksen [CircLabin](#) kanssa. Vähempiarvoisten kalojen hyödyntämisen osalta osana hoitokalastusta on jo toteutettu selvitys vuonna 2019 ja pohdittu jatkotoimenpiteitä.

Vuorovaikutus ja viestintä

Vuorovaikutus ja viestintä on Iijoki-sopimuksen keskiössä. Koordinaattorin tehtävänä on toimia linkkinä eri sidosryhmien sekä maa- ja vesialueen omistajien välillä ja näin helpottaa hankkeiden käynnistämistä.

Keskimäärin joka toinen kuukausi tapaava johtoryhmä sekä kaksi kertaa vuodessa kokoontuva Iijoen neuvottelukunta muodostavat verkoston ytimen, jossa pohditaan uusien hankkeiden käynnistämistä, keskustellaan tarvittavista toimenpiteistä sekä sovitetaan yhteen erilaisia näkökulmia.

Neuvottelukunnan lisäksi yhteistyöverkostot kattavat suuren joukon tutkijoita eri tutkimuslaitoksista ja niiden yksiköistä eri puolilta Suomea (Luke, Syke, Oulun yliopisto, Aalto-yliopisto, Itä-Suomen yliopisto, Lapin yliopisto, GTK jne.), joiden kanssa tehdään yhteistyötä lukuisissa hankkeissa (CircLab, SysteemiHiili, LandUseZero, Sateenvarjo III, Pyrstö, Potut, Merlin, RURACTIVE, Tulosperusteisuus kalataloudessa).

Iijoen neuvottelukunnan hybridikokoukset Iissä ja Pudasjärven Syötteellä. Kuvat: Lauri Rantala.

Verkosto on muodostunut tiiviiksi ja hankkeiden käynnistäminen on helpottunut. Osaaminen on lisääntynyt kunnostushankkeissa ja mukana olevissa organisaatioissa, myös paikallistasolla. Verkosto ja tiedon liikkuminen on koettu niin ikään arvokkaaksi. Vesistön tilan parantaminen on myös oppimisprosessi, jossa lukuisten eri toimijoiden ja tutkijoiden yhteispelillä haetaan toimivia ratkaisuja kuhunkin vesistöön.

Olemme viestineet Iijoen yhteistyöhankkeista lehtijuttujen ja haastattelujen muodossa, pitämällä kymmeniä esitelmiä Iijoki-sopimuksesta ja sen liitännäishankkeista alueellisissa ja valtakunnallisissa seminaareissa, olemalla mukana [podcastissa](#) sekä tieteellisen artikkelin kirjoittamisessa.

Olemme järjestäneet [Iijoki Foorumin](#), Ravinteiden kierrätys vesiä puhdistamalla -seminaarin, Kiertotalous ja hiilinielut vihreän sijoittamisen kohteena -seminaarin, maakunnallisen soiden ennallistamistapaamisen työvoiman saatavuuden näkökulmasta, koskikunnostusryhmän tapaamisia, vaelluskalakeskusteluja sidosryhmille, pienvoimaloiden purkamista käsittelevän tilaisuuden, [Kolmen joen saunalauttapaneelin](#) yhdessä Oulujoen ARVOVESI-hankkeen kanssa sekä tuotteistamisen seminaarit matkailutoimijoille yhteistyössä Pudasjärven kehityksen ja Syötteen matkailuyhdistyksen kanssa.

Olemme tuottaneet videoita, kolme kyselyä (pullonkaulakysely, koskikunnostuskysely, mukana vesistökuunnostusten kuntakyselyn laatimisessa), postereita ja sarjakuvan. Olemme olleet aktiivisia sosiaalisessa mediassa (Facebook, Twitter), kirjoittaneet blogeja eri alustoilla, olleet mukana kansainvälisten medioiden tuotoksissa ([BBC](#)) sekä ministeriön [tulospöytäkirjan rahoitusmallien selvityksessä](#).

Koordinaattori on toiminut Iijoki-sopimuksen aikana projektipäällikkönä sekä asiantuntijatehtävissä Ojasta allikkoon -hankkeessa sekä vastannut viestinnästä koskikunnostushankkeessa.

Koordinaattori on lisäksi mukana viiden eri hankkeen ohjaus- ja projektiryhmissä (Iijoen Lumo, SystemiHiili, LandUseZero, Vanhan uoman yhteistyöhanke, Juominginojan yhteistyöhanke), Metsähallituksen luonnonvarasuunnitelman yhteistyöryhmässä ja Pohjois-Pohjanmaan alueellisessa Helmi-yhteistyöryhmässä.

Olemme myös pitäneet tiiviitä yhteyksiä paikallisiin aktiiveihin ja muihin jokitoimijoihin (esim. Kiiminkijoki, Oulujoki).

Olemme tavanneet maa- ja metsätalousministerin ja ympäristö- ja ilmastoministerin eduskunnassa sekä eurokansanedustajia ja Pohjois-Pohjanmaan älykkään erikoistumisen toimijoita Itä- ja Pohjois-Suomen EU-toimistossa sekä Euroopan parlamentissa verkostoitumisen ja hankkeiden rahoitustarpeiden näkökulmasta.

Aktiivinen hankeneuvonta ja eri toimijoiden saattaminen yhteen on ollut keskeinen osa vuorovaikutusta. Tarjolla olevista rahoituksista ja kumppanuuksista on vinkattu aina niistä mahdollisesti kiinnostuneille tahoille suoraan. Olemme laatineet myös yhteenvetoja rahoitusmahdollisuuksista.

Iijoki-sopimus on ohjannut neljää työharjoittelijaa (ympäristötekniikka, kalastus, matkailu, maaseudun hankeosaaja) ja tehnyt pienimuotoista koululaisyhteistyötä lin koululaisten kanssa, sekä antanut haastattelun Ranskan yliopisto-opiskelijoille.

Viestintä on koettu tärkeäksi ja sitä tehostetaan entisestään mahdollisuuksien mukaan.

BBC:n reportteri Erika Benke valmistautumassa avantouinnille Iijokeen. Kuva: Lauri Rantala.

Ote Ojasta allikkoon -hankkeen sarjakuvasta.

3 Toimenpideohjelma vuosille 2024–2028

Suunnitelmasta nykyisen sopimuskauden loppuun sekä vuosille 2024–2028 on alustavasti keskusteltu lijoen neuvottelukunnassa ja johtoryhmässä. Alla olevaan taulukkoon on koottu tällä hetkellä tiedossa olevia konkreettisia tehtäviä seuraavalle rahoituskaudelle.

Vaelluskalat	
	Toteutetaan Raasakan vanhan uoman mallinnushanke (2023–2024) sekä siihen kytkeytyvä jatkohanke, jossa toteutetaan virtaamamallinnus ja elinympäristömallinnus (Micropolis hankkeen hallinnoija, toteutus ostopalveluina).
	Toteutetaan lijoen alueen virtavesien kunnostus (IKU) – selvitys tarpeista ja toimien suuntaamisesta, sekä siihen kytkeytyvä jatkohanke (2023-) (Päätoteuttaja Metsähallitus Eräpalvelut, Micropolis ja SYKE osatoteuttajia), mikäli hanke saa myönteisen rahoituspäätöksen.
	Jatketaan sidosryhmäyhteistyötä vaelluskalojen palauttamishankkeissa Pohjois-Pohjanmaan liiton ja PVO-Vesivoima Oy:n kanssa. Pyritään löytämään yhteisesti hyväksytyt ja toimivat ratkaisut Raasakan voimalaitospadon, säännöstelypadon ja vanhan uoman osalta siten, että vaellusreitit löytyvät kaikille kalalajeille ja maksimoidaan vanhan uoman kutu- ja poikastuotantoalueiden tuotto. Otetaan oppia Raasakasta seuraavien voimalaitospatojen ohitusratkaisuja ja lupia valmistellessa. Opitaan Kalasydän-kokeilusta Raasakan voimalaitospadolla ja tehostetaan vaelluskalojen ylisiirtoja. Testataan Haapakosken alasvaellusreitit ja kiinniottolaitteiden toimivuutta. Pyritään lisäämään pienpoikasistukkaiden määrää merkittävästi.
	Yhteistyöhankkeiden priorisointi vaelluskalojen kannalta tärkeimpiin lisääntymis- ja poikastuotantoalueisiin ja niihin kytkeytyviin veden laadun parantamistoimiin. Tärkeimpien kunnostuskohteiden tunnistaminen ja suunnitelmien laatiminen.
Veden laatu ja valuma-alue	
	Toteutetaan Yksityis-Vespa eli Ojasta allikkoon -metsätalouden vesiensuojeluhankkeen jatkohanke (2023–2025) (Päätoteuttaja Tapio Oy, Micropolis ja John Nurmisen säätiö osatoteuttajia).
	Veden laadun parantaminen niillä kohteilla, jotka eivät ole ekologiselta luokitukseltaan hyvässä tilassa. ELY-keskus ohjaa kohteiden valintaa ja kunnostustoimien rahoittamista.
	Aktivoidaan ja tuetaan paikallisia toimijoita toteuttamaan vesistö-kunnostushankkeita nykyistä laajamittaisemmin. Avustetaan käytännönläheisten kunnostussuunnitelmien laatimisessa.
	Edistetään turvetuotantoalueiden jälkikäyttöä ja ennallistamista JTF-rahoituksella. Hyödynnetään SysteemiHiili-, LandUseZero- ja Merlin-hankkeissa tuotettua tietoa turvetuotantoalueiden jälkikäytön mahdollisuuksista.

	<p>Edistetään soiden ennallistamisia / vesien palautuksia yksityismailla sekä valtion ja yksityismaiden yhteistyönä niiden yhteisellä vaikutusalueella</p> <ul style="list-style-type: none"> • Hyödynnetään Ojasta allikkoon -hankkeen tuottamaa paikkatietoaineistoa potentiaalisista johdeojien paikoista ja viestitään siitä maanomistajille. • Edistetään Ojasta allikkoon -hankkeessa tuotettujen vesien palautus -suunnitelmien toteutusta esim. Taivalkosken Joukosuolla, Pudasjärven Puolivälinsuolla ja Oulun Röytänjalassa, sekä etsitään aktiivisesti uusia kohteita paikkatietoaineistoa hyödyntäen. • Pyritään hyödyntämään Helmi-elinympäristöohjelman Kunta- ja järjestö-Helmi -rahoitusta sekä edistetään ehdotusta lijoelle sopivasta Helmi-alueesta Pohjois-Pohjanmaan alueellisessa Helmi-yhteistyöryhmässä. • Edistetään Pudasjärven Penikkasuon ennallistamissuunnitelmaa ja maanomistajayhteistyötä Hiilipörssin kanssa. • Tuetaan Pahkakosken yhteismetsän suon ennallistamishanketta ja jatkotoimia. • Selvitetään yhteistyössä Oulun yliopiston RURACTIVE-hankkeessa lijoen ja Kiiminkijoen maanomistajien motivaatiota ja uusia ansaintamalleja soiden ennallistamisissa yhdessä kompensatiotoimijoiden ja muiden rahoittajien kanssa. • Tiivistetään yhteistyötä metsänhoitoyhdistysten kanssa vesien palautus -menetelmän jalkauttamiseksi metsänhoitotoimenpiteiden yhteydessä.
	<p>Jatketaan tiivistä yhteistyötä ja mallin luomista Metsähallituksen kanssa kokonaisvaltaisten valuma-alue- ja uomakunnostusten toteuttamiseksi. Yhteistyötä on tehty tähän asti Taivalkosken Loukusarjoella ja Tyrjärven Hyväojalla, Pudasjärven Livojoella ja Livojokeen laskevalla Juominginojalla.</p>
	<p>Jatketaan yhteistyötä Suomen metsäkeskuksen kanssa hankeyhteistyön ja luonnonhoitohankkeiden toteuttamisen osalta sekä kannustetaan METKA-rahoituksen hyödyntämiseen vesiensuojeluhankkeissa. Edistetään Metsäkeskuksen vetämän Katse vesiin -hankkeen Pudasjärven Kouvanjoelle aiottuja kunnostustoimenpiteitä.</p>
	<p>Edistetään valmiiden ja tekeillä olevien kunnostussuunnitelmien toteuttamista yhteistyössä paikallisten toimijoiden ja Proagrian VYYHTI-verkoston kanssa:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tyrjärven-Koviojärven nykytilaselvitys (2018) • Kivarinjoen valuma-alueen yleissuunnitelma (2023) • Oulun Martimojoen Kylmäojan (2021) ja Röytänojan (2022) purokunnostussuunnitelmat • Iin Myllyojan perusselvitys ja -kartoitus (2022) • Siuruanjoen vesistöalueen kunnostusten toteuttamisen edistäminen ja yhteistyön tiivistäminen paikallisten osakaskuntien ja yhdistysten kanssa • Naisjärven kunnostussuunnitelman laatimisen edistäminen • Livojoen putaiden kunnostukset
<p>Virkistyskäyttö ja asumisviihtyvyys</p>	
	<p>Viestitään lijoki-sopimuksen hankerahoituksesta sekä muista rahoitusmahdollisuuksista, joita voidaan käyttää virkistystoimenpiteisiin ja joen saavutettavuuden parantamiseen.</p>

Vetovoima ja elinkeinot	
	Edistetään lijoen vesistö-, kalastus-, kulttuurimatkailun tavoitteita tukemalla lijoen Lumo -hanketta olemalla mukana ohjausryhmässä, saattamalla sidosryhmiä yhteen eri teemoissa, tukemalla uusien hankkeiden käynnistämistä (esim. valmisteilla olevat reitistöhanke ja uittohanke) sekä käsittelemällä matkailuteemaa lijoen neuvottelukunnan kokouksissa.
	Edistetään turvetuotantoalueiden jälkikäyttöä myös paikallisten työllistämisen ja uusien elinkeinon (esim. aurinkoenergia) näkökulmasta.
Vuorovaikutus ja viestintä	
	Lijoen neuvottelukunnan kokousten järjestäminen kaksi kertaa vuodessa sekä ajankohtaisten miniseminaarien järjestäminen neuvottelukunnan toiveesta.
	Iijoki Foorumien järjestäminen joka toinen vuosi (seuraava Iijoki Foorumi 2023 syksyllä).
	Vesistövision ja toimenpideohjelman mukaisten hankkeiden edistäminen päätoteuttajana, osatoteuttajana tai yhteistyökumppanina. Jatketaan kunnostus- ja kehittämishankkeiden ideointia ja käynnistämistä myös muissa organisaatioissa.
	Kustannustehokkaiden ja erityistä osaamista vaativien menetelmien monistaminen ja hankkeistaminen (esim. ojitusvesien ohjaukset soille ja purokunnostukset).
	Yhteistyö metsänomistajien ja heidän etujärjestöjensä kanssa, jotta tehokkaimmat vesiensuojelutoimenpiteet saadaan käyttöön metsänhoitotoimenpiteiden yhteydessä. Esimerkiksi vesien ohjaus soille on lisätty juuri valtakunnallisiin metsänhoidon suosituksiin osin Ojasta allikkoon -hankkeen ansiosta. Edistetään myös sellaisten menetelmien käyttöönoton edistäminen, joita jokainen voi toteuttaa ilman lupamenettelyä, kuten puurankojen asettaminen laskeutusaltaisiin ja laskuojiin (puupuhdistamot), mikäli toimenpiteet osoittautuvat tutkimuksissa tehokkaiksi.
	Yhteistyön jatkaminen alueen ulkopuolisten toimijoiden kanssa (säätiöt, yhdistykset, yritykset, kompensatiotoimijat, tulosperusteiset rahoitusmallit) kanssa, joilla on intressejä toteuttaa tai tukea ennallistamis- ja kunnostushankkeita lahjoitusvaroilla tai markkinaehtoisesti.
	Yhteistyön jatkaminen tutkimuslaitosten kanssa, joilla on intressejä toteuttaa kehittämis- ja pilottihankkeita.
	Yhteistyö koulutushankkeiden kanssa riittävän osaamisen varmistamiseksi kunnostuksissa.
	Viestitään lijoen asioista olemalla aktiivisia sosiaalisessa mediassa, päivittämällä hankesivuja ja lisäämällä tietoa hankesivuille, julkistamalla uusi toimenpideohjelma, antamalla haastatteluja lehtiin, panostamalla lijoen hankkeista kertovaan videotuotantoon (syksy 2023) sekä jatkaa muuta hyväksi koettua viestintää ja sidosryhmätyötä, kuten tähänkin asti (seminaarit, esitelmät, blogit, valokuvat, sarjakuvat, uutiskirjeet, kansainvälinen media jne.).
	Jatketaan yhteistyötä taiteilijoiden ja koululaisten kanssa mahdollisuuksien mukaan. Ideoitu mm. taitelijoiden kanssa videoprojektia lijoen, lohen ja raakun elpymisestä.

4 Rahoittajien rooleista ja hyötynäkökulmista

Kaikilla rahoittajaosapuolilla on intressi edistää vesistövisiota, joka tähtää lijoen vaelluskalakantojen elvyttämiseen, veden laadun, virkistyskäytön ja vetovoiman parantamiseen, kuten matkailuverkoston aktivointiin ja tukitoimiin tuotteistamisessa ja markkinoinnissa. Iijoki-sopimusta rahoittamalla kunnat myös hoitavat keskitetysti niille kuuluvia vesienhoitolain mukaisia tehtäviä ja edistävät alueillaan olevia vesistöhankeita.

Toimenpiteitä rahoitetaan pääasiassa kansallisilla avustuksilla ja EU-rahoituksella, joita vastaan kerätään yrityksiltä ja kunnilta omarahoitusosuuksia. Osa hankkeista, kuten lijoen Lumo on 100 % rahoitettu avustuksilla. Iijoki-sopimus sen sijaan pyörii ilman avustuksia, mutta kerättyä perusrahaa on mahdollista käyttää muiden hankkeiden omarahoitusosuuksien kerryttämiseen. Hankkeilla työllistetään paikallisia hanketoimijoita, suunnittelijoita ja urakoitsijoita. Iijoen yhteistyöhankkeiden kokonaisbudjetti on ollut yli 10 miljoonaa euroa lijoen otva -hankkeesta alkaen.

Eri rahoittajaosapuolten muita hyötynäkökulmia voivat olla esimerkiksi:

- **Ii:** Vaelluskalojen elvyttämistoimet ja vanhan uoman kehittäminen painottuvat alkuvaiheessa lihin ja myös tulokset näkyvät lissä ensin. Iin vanhan uoman kehittäminen on paikallisesti tärkeää. Myös hankkeiden koordinoituvastuu sijoittuu Iin Micropolikselle. Sopimus tukee kunnalle kuuluvien vesienhoitolain mukaisten tehtävien hoitamista ja vesistökuunnostushankkeiden edistämistä.
- **Oulu:** Oulun Yli-Iin alueella sijaitsee neljä vesivoimalaa ja Oulu on siten keskeinen osapuoli yhteistyössä. Oulun alueella on myös runsaasti potentiaalia puro- ja valuma-aluekuunnostuksille. Iijoki-yhteistyö tukee myös Kiiminkijoen ja Oulujoen kehittämistä, joiden kanssa teemme yhteistyötä. Iijoen hanketoiminta on arvion mukaan työllistänyt ja tuonut verotuloja suhteellisesti eniten Ouluun, koska monet työntekijät ja palveluja tuottavat yritykset sijaitsevat Oulussa. Sopimus tukee myös kunnalle kuuluvien vesienhoitolain mukaisten tehtävien hoitamista ja vesistökuunnostushankkeiden edistämistä.
- **Pudasjärvi ja Taivalkoski:** Avustetun luonnonkierron käynnistyttyä vaelluskalojen ylisiirrot ja istutukset näkyvät etenevässä määrin Pudasjärven ja Taivalkosken vapaana virtaavilla ja runsailla kutu- ja poikastuotantoalueilla. Soiden ennallistamistoimet painottuvat Pudasjärven ja Taivalkosken alueille, joissa on valtavasti metsänkasvatukseen kelpaamatonta ojitettua suota. Alueilla on lisäksi merkittävää potentiaalia puro- ja valuma-aluekuunnostuksille sekä paikallisten urakoitsijoiden työllistämiseksi. Sopimus tukee kunnille kuuluvien vesienhoitolain mukaisten tehtävien hoitamista ja vesistökuunnostushankkeiden edistämistä. Pudasjärvi ja Taivalkoski hyötyvät myös lijoen matkailun kehittämisestä mahdollisesti eniten.
- **Kuusamo (ei nykyinen rahoittajataho):** Avustetun luonnonkierron käynnistyttyä latvavesillä on potentiaalia meritaimenen kotiutuksille. Pääseminen mukaan vesienhoitoa ja vaelluskaloja elvyttävään verkostoon lisää paikallista aktiivisuutta ja vesienhoitoon liittyvää hanketoimintaa sekä tukee kunnalle kuuluvien vesienhoitolain mukaisten tehtävien hoitamista. Jonkin verran potentiaalia puro- ja valuma-aluekuunnostuksille sekä soiden ennallistamisille. Kuusamo hyötyy myös lijoen matkailutoimijoiden verkostosta, joka auttaa aktivoimaan pieniä toimijoita vesistö- ja kesämatkailun kehittämisessä.
- **PVO-Vesivoima Oy:** Oleminen mukana verkostossa, jossa käsitellään ja sovitetaan yhteen erilaisia näkökulmia ja intressejä rakentavassa ilmapiirissä. Eri alojen asiantuntijat jakavat osaamista vaelluskala- ja luonnon monimuotoisuuskysymyksissä.
- **Metsähallitus:** Kehittämishankkeet sekä yhteistyön paraneminen alueen organisaatioiden sekä yksityisten maa- ja vesialueen omistajien kanssa. Vesistö- ja kalastusmatkailun lisääntyminen.
- **ELY-keskus:** vesienhoitosuunnitelman toimenpideohjelman toimeenpanon edistäminen.

Vapaaehtoinen, markkinaehtoinen vai lakisääteinen tie? Vai näitä kaikkia sopivassa suhteessa?

lijoen yhteistyöhankkeet koskevat vain sellaisia toimenpiteitä, jotka eivät ole kenenkään osapuolen lainmukaisia velvoitteita. Toisin sanoen, yhteisesti rahoitettavilla hankkeilla ei toteuteta mitään toimenpiteitä, jotka jonkin toimijan tulisi tehdä joka tapauksessa. Tulevaisuudessa jotkin tällä hetkellä vapaaehtoiset toimenpiteet voivat kuitenkin muodostua toiminnanharjoittajia velvoittaviksi.

Tällä hetkellä lijoen vesienhoitoa ohjaavia tai velvoittavia asiakirjoja sekä vireillä olevia prosesseja ovat mm.

* Vesienhoitosuunnitelma (VHS) 2022–2027, jossa mm. esitetään *kalankulkuväylien* (ylös- ja alasvaellus) rakentamista lijoen alaosan voimalaitosten yhteyteen sekä *ympäristövirtaamaa* yhteen tai useampaan vanhaan uomaan, jos toimenpide jatkoselvitysten pohjalta osoittautuu kustannustehokkaaksi vaelluskalakantojen elvyttämisessä eikä aiheuta merkittävää haittaa voimataloudelle. VHS velvoittaa Suomen valtiota EU:n suuntaan, ei suoraan toiminnanharjoittajaa, mutta viranomaisten tulee huomioida päätöksissään, kuten kalatalousveloitteen muutoshakemuksessa, mitä VHS:aan on kirjattu.

* Lapin ELY-keskuksen hakemus kalatalousveloitteiden muuttamiseksi (2017 alkaen) sisältäen ylös- ja alasvaellusväylien rakentamisen, joka on yhä aluehallintoviranomaisen käsittelyssä.

* Raasakan kalateiden lupahakemuksen käsittely on kesken Vaasan hallinto-oikeudessa (2017 alkaen)

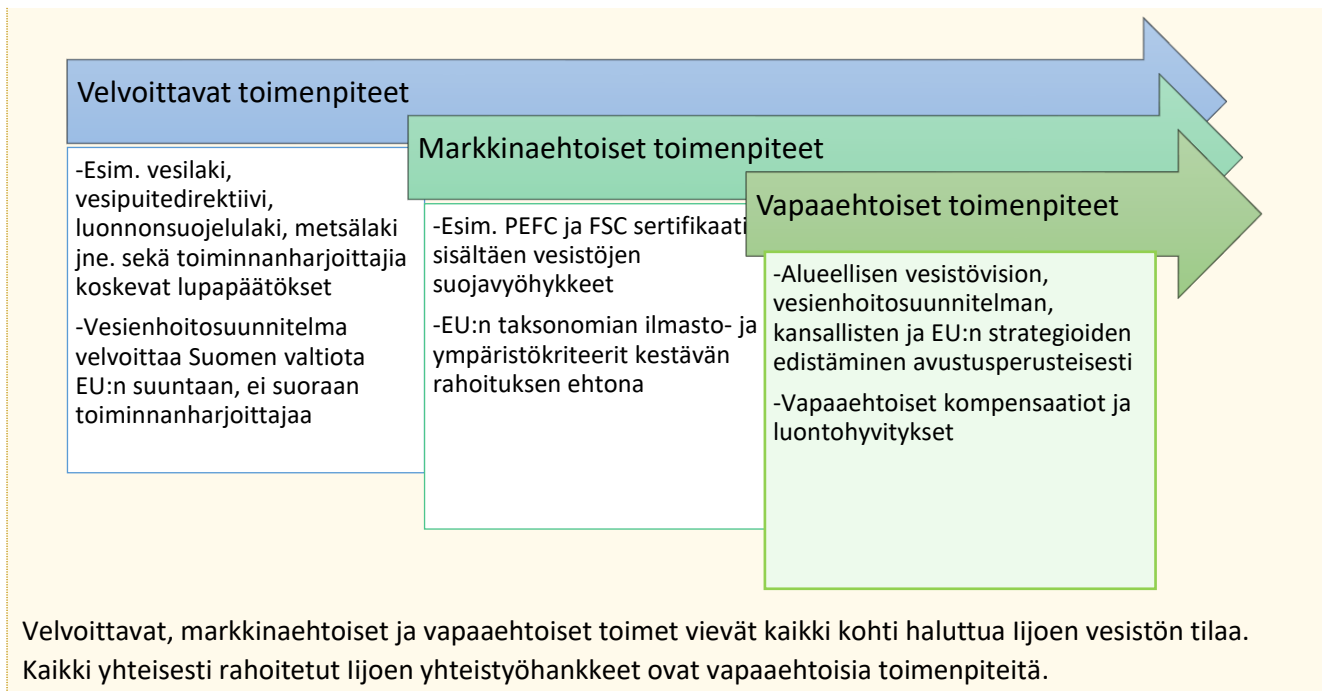
* EU:n biodiversiteettistrategia, ennallistamisasetus, kansalliset sitoumukset, kansallinen luonnon monimuotoisuusstrategia ja toimintaohjelma sekä YK:n luontosopimus (Montrealin sopimus), joissa mm. sitoudutaan suojelemaan 30 % maa- ja vesialueista sekä tekemään ennallistamistoimia niissä metsissä, soilla, turvepelloilla ja sisävesissä, jotka eivät ole hyvässä kunnossa (2030 mennessä 30 %, 2040 mennessä 60 %, 2050 mennessä 90 %).

Yllä mainittuihin prosesseihin liittyy paljon epävarmuuksia lopullisten päätösten, aikataulujen, edellytettävien toimenpiteiden ja vastuutahojen osalta. Mikään ei myöskään estä tekemästä enemmän kuin laki edellyttää tai tulee edellyttämään. Esimerkiksi vesienhoitosuunnitelman määritelmä hyvästä vesimuodostuman tilasta ei aina vastaa kovin hyvin asukkaiden näkemystä hyvästä tilasta, kuten humuslietteen valtaamasta järvestä tai joesta. Myös tutkimukset ovat tuoneet viime aikoina lisätietoa vesistön tummumisen ja liettyminen haitoista.

lijoen neuvottelukunta on linjannut, että parhaaseen lopputulokseen päästään sillä, että otamme itse päävastuun oman vesistömme tilan parantamisesta lainmukaisten prosessien rinnalla. Lisäksi toimijaverkosto on sitoutunut edistämään virkistyskäyttöä ja matkailua lijoen arvon nostamiseksi.

Valtio kannustaa vapaaehtoiseen yhteistyöhön ja avustaa hankkeita merkittävästi. Yhteistyöhankkeissa hyödynnetään valtion ja EU:n tarjoamien avustusten lisäksi yritysrahaa ja kuntien tukea. Samalla on pyritty edistämään markkinaehtoisia mekanismeja esimerkiksi hyödyntämällä kompensatiota tarjoavia toimijoita esimerkiksi soiden ennallistamisissa ja pilotoimalla tulosperusteisia rahoitusmalleja yhdessä ministeriön kanssa.

Asioiden edistämällä alkaa olla kuitenkin kiire myös luonnon kannalta. Esimerkiksi viimeiset erittäin uhanalaiset raakat eli jokihelmisimpukat sinnittelevät liettymisestä kärsivän lijoen purojen viimeisissä luonnontilaisissa taskuissa eivätkä lohikaloista ja huokoisesta pohjasta riippuvaisina pysty juurikaan lisääntymään. lijoen alkuperäisten vaelluskalakantojen DNA:ta säilytetään kalanviljelylaitoksilla, mutta nekin kärsivät geneettisen monimuotoisuuden heikentymisestä. Näin ollen aika on yksi keskeinen motivoiva tekijä yrittää edistää asioita vapaaehtoisesti visiotyön kautta.

5 Perustiedot nykyisestä sopimuksesta

- Sopimusasiakirja: Iijoki-sopimus - Sopimus lijoen vesistövision toteutuksesta vuosina 2019–2023.
- Osapuolet: Metsähallitus, PVO-Vesivoima Oy, Turvetuottajat (Neova Oy ja Turveruukki Oy), Pohjois-Pohjanmaan elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus (ELY-keskus), Iin kunta, Oulun kaupunki, Pudasjärven kaupunki ja Taivalkosken kunta.
- Rahoitusosuudet: 9500 € + alv / vuosi. ELY-keskus osallistuu rahoitukseen lijoelle varatulla vesienhoidon hankeavustuksella (40.000 € / vuosi).
- Sopimuksen kokonaisarvo: 332.500 €.
- Rahoituksella katetaan lijoen kehittämiskoordinaattorin (1 htv) palkkakulut sivukuluineen, huonevuokra, taloushallinto, posti- ja kopiokulut, puhelin ja muut, kuten työterveys ja työedut sekä kokousten järjestämiseen ja matkustukseen liittyvät kulut.
- Koordinaattorin tehtäviin kuuluvat mm. toimenpideohjelman mukaisten hankkeiden valmistelu, neuvottelukunnan ja johtoryhmän kokousten järjestäminen, ulkopuolisen rahoituksen hankkiminen.
- Koordinaattorin sijoituspaikka on Iin Micropolis.

Iijoki-sopimuksen johtoryhmä	Varsinainen jäsen	Varajäsen
Iin kunta	Marjukka Manninen, kunnanjohtaja	Johannes Tuomela
Oulun kaupunki	Juha Peuraniemi, maanhankintapäällikkö	Satu Pietola
Pudasjärven kaupunki	Tomi Timonen, kaupunginjohtaja	Anni-Inkeri Törmänen
Taivalkosken kunta	Joonas Keskitalo, kunnanvaltuutettu	Petri Huovinen
PVO-Vesivoima Oy	Jani Pulli, toimitusjohtaja	Aaro Horsma
Metsähallitus	Jussi Viitanen, erätalouspäällikkö	Eero Hartikainen
Neova Oy / Turveruukki Oy	Sakari Jaara, senior manager	Tarja Väyrynen
Pohjois-Pohjanmaan ELY-keskus	Jermi Tertsunen, vesienhoitoryhmän päällikkö	Tero Väisänen
Kutsuttuna: P-Pohjanmaan liitto	Mirko Laakkonen, projektipäällikkö	-

6 Esitys uudeksi sopimukseksi ja rahoituskaudeksi

Iijoki-sopimuksen nykyisille osapuolille* (Ii, Oulu, Pudasjärvi, Taivalkoski, PVO-Vesivoima Oy, Metsähallitus) esitetään:

- **Viiden vuoden jatkosopimus vuosille 2024–2028**
- **Rahoitusosuus 11.000 euroa / organisaatio / vuosi + alv**
 - Summaa on korotettu edelliseen sopimuskauteen verrattuna 1500 eurolla yhden osapuolen (turvetuottajat) jättäytyessä pois. Summalla katetaan koordinaattorin palkka- ja hallintokulut, kokouskulut, matkakulut ym. Rahaa voidaan käyttää myös vesistövisiota edistävien hankkeiden omarahoitusosuuksien kattamiseen johtoryhmän hyväksymällä tavalla, joka mahdollistaa riittävän nopean reagoinnin hankkeisiin sekä lisärahan kerryttämisen, jos koordinaattorin työaikaa osoitetaan liitännäishankkeisiin.
- ELY-keskus jatkaa mukana ja hallinnoi Iijoki-sopimukselle kohdennetun hankeavustuksen käyttöä, joka on ollut 40.000 euroa / vuosi. Iijoki-sopimus ottaa hanke-esityksiä vastaan sopimusosapuolilta joka vuosi elokuun loppuun asti ja hankkeiden rahoittamisesta päätetään johtoryhmässä syyskuussa.
- Luonnos yhteistyösopimuksesta liitteenä.

*Turvetuottajat (Neova Oy ja Turveruukki) jättäytyvät pois jatkosopimuksesta, koska heidän tilannekuva on muuttunut. Turvetuotantoa ollaan ajamassa alas, alueita siirretään jälkihoitoon ja myydään eteenpäin.

Ympäristöministeri Krista Mikkonen vakuutti valtion tukevan soiden ennallistamista. Maakuntajohtaja Pauli Harju (oik.) ei ollut aivan vakuuttunut. Kuuntelemassa myös projektipäällikkö Petri Luukkonen.

KUVA: RISTO PIKKUPEURA

Ympäristö- ja ilmastoministeri Krista Mikkonen, maakuntajohtaja Pauli Harju ja Petri Luukkonen Iijoki Foorumissa 2021. Kuva: Risto Pikkupeura, Iijokiseutu 23.8.2021.

Liite 1: Iijoen neuvottelukunnan kokoonpano

	Organisaatio	Jäsen	Varajäsen
1	Iin Micropolis	Lauri Rantala (koordinaatio)	Jouni Tanskanen
2	Iin Micropolis / Iijoen Lumo	Virpi Keränen	Johanna Jakku-Hiivala
3	Pudasjärven kehitys Oy	Riikka Tuomivaara	Auvo Turpeinen
4	Naturpolis Oy	Matti Kivelä	-
5	Iin kunta	Marjukka Manninen (pj)	Teijo Liedes
6	Oulun kaupunki	Satu Pietola	Juha Peuraniemi
7	Pudasjärven kaupunki	Anni-Inkeri Törmänen	Tomi Timonen
8	Taivalkosken kunta	Varpu Paakinaho-Heikkinen	Ahti Nevanperä
9	Kuusamon kaupunki	Teemu Junttila	Vesa Kuosku
10	PVO-Vesivoima Oy	Aaro Horsma	Jani Pulli
11	Metsähallitus Pohjanmaa-Kainuu	Eero Hartikainen	Jussi Viitanen
12	Neova Oy	Sakari Jaara	Esa Laajala
13	Turveruukki Oy / Oulun Energia	Tarja Väyrynen	-
14	Pohjois-Pohjanmaan ELY-keskus	Timo Yrjänä	Tero Väisänen
15	Lapin ELY-keskuksen kalatalousviranomaisen	Maare Marttila	Heikki Laitala
16	Maa- ja metsätalousministeriö	Jouni Tammi	-
17	Pohjois-Pohjanmaan liitto	Mirko Laakkonen	Markus Erkkilä
18	Suomen Metsäkeskus	Irmeli Ruokanen	-
19	Suomen ympäristökeskus	Satu-Maaria Karjalainen	Anna-Kaisa Ronkanen
20	Luonnonvarakeskus	Pauliina Louhi, Anne Tolvanen	
21	Voimalohi Oy	Aki Mäki-Petäys	-
22	Iijoen kalatalousalue	Jari Jussila	VARAJÄSEN viimeksi Mikko Kanninen
23	MTK	Markku Ekdahl	-
24	Proagria Oulu / Oulun maa- ja kotitalousnaiset / Oulun kalatalouskeskus	Riina Rahkila	Heikki Tahkola
25	Perämeren kalatalousyhteisöjen liitto	Vesa Rantanen	Timo Matinlassi
26	Etelä- ja Pohjois-Iin jakokunnat	Risto Tolonen	Markku Koskela
27	Jokikylän osakaskunta / Taivalkosken lintu ja kala	Pentti Parviainen	-
28	Jokijärven kylän kalastuskunta	Olli Kammonen	-
29	Matkailu- ja ravintolapalvelut Mara	Helena Karppinen	
30	Iin kylien neuvottelukunta	Anita Sievänen	Riitta Räinen
31	Oulun kauppakamari	Mari Viirelä	-
32	Pudasjärven perhokalastajat ry	Mika Niskasaari	-

Liite 2: Yhteistyösopimus (erillisenä tiedostona)